

Βαρδάρι, ο ομφαλός του ερωτικού μύθου

του **Χ. Ζαφείρη***

Λογοτεχνικά, ταξιδιωτικά, βιογραφικά και ιστορικά
— πεζά και ποιητικά — κείμενα για τη Θεσσαλονίκη και την ενδοχώρα της
από τις βιβλιοθήκες των **Γ. Κατσέα, Α. Χατζητόλιου και Ι. Μπισχιγιώτη**

[...] Επί αιώνες υπήρξε το σύμβολο του αγοραίου έρωτα, μια λαϊκή πλατεία όπου αγρότες της μακεδονικής ενδοχώρας, ταξιδιώτες των τσεσάρων σιδηροδρομικών γραμμών που κατέληγαν δίπλα της απ' όλη τη Βαλκανική, φαντάροι όλων των στρατιωτικών εμπλοκών του αιώνα, Μικρασιάτες και Θρακιώτες των γύρω νεότευκτων προσφυγικών συνοικισμών, ναυτικοί και μόνιμοι κάτοικοι των λαϊκών τάξεων, έβρισκαν ποικιλία ερωτικών επαφών στα πορνεία, στα καφέ αμάν, στις ταβέρνες και στα κέντρα διασκέδασης της πλατείας [...]

Ο ελεύθερος χώρος της πλατείας με τα επάλληλα ονόματα: πλατεία Βαρδάρη και, απλώς ουδέτερο, το Βαρδάρι, πλατεία Αξιού, Μεταξά, Αλεξάνδρου Σβώλου και τώρα Δημοκρατίας, και οι περιφερικές, ανόμοιες και δύσμορφες προσόψεις πολυκατοικιών και καταστημάτων, δεν προσδιορίζουν πια κανένα πολεοδομικό κατάλοιπο από το μύθο του χώρου. Η ερωτική παράδοση στηρίζεται περισσότερο στα δρώμενα των θαμώνων και περαστικών της νύχτας στους δρόμους-ποταμούς και παρόδους που συμβάλλουν ή αρχίζουν από την πλατεία.

[...] Παραδοσιακό ερωτικό κέντρο της Θεσσαλονίκης, η πλατεία Βαρδάρη αντλεί τη δύναμή της από το ερωτικό αλισβερίσι της μείζονος περι-

φέρειας, που περιλαμβάνει σε ακανόνιστο κύκλο τα λεγόμενα παραβαρδάρια, περιοχές Μπάρα, Χιρς, παλιό σιδηροδρομικό σταθμό, Μπαρούτ Χανέ, λιμάνι, Ραμόνα, οδό Λαγκαδά, Καφαντάρη, Διοικητηρίου, οδό Δωδεκανήσου και Φραγκομαχαλά, Κολόμβου και Εγνατία με τις πολύβουες παρόδους και τα ξεβαμμένα λαϊκά ξενοδοχεία ως το τζαμί του Χαμζά μπέη, που στέγασε μεταπολεμικά τον κινηματογράφο Αλκαζάρ.

Η ευρύτερη περίμετρος της πλατείας του Αγίου Βαρδάριου οριοθετεί την τυπική κακόφημη συνοικία της πόλης, που μνημειώθηκε στη συνείδηση των Θεσσαλονικέων ως ο κατεχοχόν ερωτικός χώρος και σφραγίστηκε από τη διαχρονική φήμη των θαμώνων της και τις λογοτεχνικές περιγραφές του Γιώργου Ιωάννου και του Ντίνου Χριστιανόπουλου [...] Παρατηρητήριο της κίνησης στην πλατεία και την ερωτική πιάτσα το σινεμά Ίλιον [Σημ: φαστφουντάδικο πλέον...] στη βόρεια πλευρά της, στην αφετηρία της οδού Λαγκαδά, που οδηγεί στους λαϊκούς δήμους με τους πρόσφυγες και τους εσωτερικούς μετανάστες της Μακεδονίας. Από το πεζοδρόμιο του Ίλιον με τις φωτεινές προθήκες με τις λογοκριμένες φωτογραφίες των προβαλλομένων ταινιών, [ο Χριστιανόπουλος] βίωσε τις αλλαγές και την επερχόμενη ερωτική ερήμωση [...]

* Ο Χρήστος Ζαφείρης, κάτοικος και εραστής της Θεσσαλονίκης από το 1963, συγγραφέας πλειάδας εξαιρετικών βιβλίων για την πόλη και τον ελληνισμό της διασποράς, γεννήθηκε στην Κρανιά Ελασσόνας το 1945. Αποφοίτησε από τη Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ. και εργάστηκε ως δημοσιογράφος σε εφημερίδες (βραβείο ιδρύματος Μπότση) και στην τηλεόραση. Τα αποσπάσματα που δημοσιεύουμε είναι από τη συλλογή κειμένων «διαχρονικής καταγραφής της ερωτικής τοπογραφίας της Θεσσαλονίκης», *Ο έρωσ σκέπει την πόλη* (Εξάντας, 1993).

Στους δρόμους γύρω από την πλατεία και τα χάνια υπήρχαν από τις αρχές του αιώνα ως τον μεσοπόλεμο πολλά καφέ αμάν, καφενεία όπου στο πρόχειρο ξύλινο πάγκο γυναίκες, Μικρασιάτισσες, Εβραίες και Αρμένισσες, τραγουδούσαν παθητικά τραγούδια και τσιφτετέλια, αμανέδες και γιαρέδες, με τη συνοδεία λαϊκών οργάνων [...]

Με τη μικρασιατική καταστροφή, πολλά καφέ αμάν μετεξελίχθηκαν σε κέντρα διασκέδασης [...] Τυπικό δείγμα [...] αποτελεί το Χρυσούν Απίδιον στη γωνία των οδών Εγνατία και Πρασακάκη, στο ισόγειο του μεγάρου Βαρβιτσιώτη, δίπλα στο παλιό φαρμακείο του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη. Σε τέτοια καφέ αμάν και κέντρα τραγουδούσαν η Ρόζα Εσκενάζι και οι Θεσσαλονικιές Στέλλα Χασκίλ και Σεβάζ Χανούμ [...]

Στην οδό Ειρήνης βρισκόταν το μαγαζί του Χρήστου Παπαδόπουλου ή Κέρκυρα, απ' όπου πέρασαν όλοι οι γνωστοί ρεμπέτες της Αθήνας μετά το 1935 ως το τέλος της Κατοχής. Το 1944 ο Κέρκυρας κι ο 17χρονος γιος του Γιωργάκης, που έπαιζε μπουζούκι, ταγματασφαλίτες και οι δύο στα τάγματα του Βήχου, βρέθηκαν δολοφνημένοι έξω από το μαγαζί τους από τις ομάδες του διαβόητου Δάγκουλα, σε ξεκαθάρισμα ύποπτων συναλλαγών. Ο Κέρκυρας, τυπικός εκπρόσωπος του υποκόσμου που σύχναζε και συναλλασσόταν στο Βαρδάρι, παρότι είχε καταδικαστεί για φόνο και λαθρεμπορία, βρισκόταν έξω από το Γεντί Κουλέ, μια κατά πάγια τακτική της εποχής τέτοιοι τύποι ήταν το «μάτι και το αυτί» της αστυνομίας και του παρακράτους. Στο μαγαζί του Κέρκυρα έπαιξαν όλοι σχεδόν οι συνθέτες και μπουζουξήδες του κλασικού ρεμπέτικου, Βασίλης Τσιτσάνης, Μάρκος Βαμβακάρης, Γιώργος

Τα τραμ περιμένουν λίγο πριν την Πλατεία Δημοκρατίας να παραλάβουν πρωινούς επιβάτες.

Μπάπης, Στράτος Παγιουμτζής, Ανέστης Δελιάς, Δημήτρης Γκόγκος ή Μπαγιαντέρας, Στέλιος Κερομύτης, Γιάννης Παπαϊωάννου, Γιώργος Μανήσαλης, Στελλάκης Περπινιάδης, Απόστολος Χατζηχρήστος κ.ά. [...]

Στη γωνία της οδού Ειρήνης με την πλατεία Βαρδάρη ήταν το καφενείο του Μαλίκ Μπέη που διατηρήθηκε ως το 1930, ανατολίτικο καφενείο με ναργιλέδες, μεγάλους καθρέφτες και δερμάτινους καναπέδες όπου οι θαμώνες έμεναν ως το πρωί, αρκεί να καθάριζαν το μαγαζί για τους πρωινούς πελάτες. Ο Μαλίκ ήταν αρχινταβατζής, ιδιοκτήτης πολλών πορνείων της Μπάρας και της οδού Ειρήνης και στο καφενείο του και στα γύρω μαγαζιά σύχναζαν σωματέμποροι, προστάτες, αγαπητικοί, λαθρέμποροι, προμηθευτές των πορνείων, μάγκες, χασισέμποροι, γυναικωτοί, γυρολόγοι, παπατζήδες, νταήδες, όλος ο προπολεμικός κόσμος της νύχτας [...]

Διαβόητος μπράβος, λαθρέμπορος και αγα-

Η Πλατεία Δημοκρατίας το 1957.

Η Πλατεία Δημοκρατίας στις αρχές της δεκαετίας του '60.

πητικός του υποκόσμου στα χρόνια της προσφυγιάς, ο οποίος άφησε το όνομά του στην περιοχή, υπήρξε και ο Καφαντάρης, που διατηρούσε καφενείο στην αρχή της οδού Αγίου Δημητρίου [...]

Πύλη στον προθάλαμο της πλατείας παραμένει από τα βυζαντινά ακόμη χρόνια η διασταύρωση Εγνατία – Βενιζέλου, όπου βρίσκεται το μουχλιασμένο Χαμζά Μπέη τζαμί, του οποίου οι τρούλοι διακοσμημένοι με μπλε και χρυσά αστέρια είδαν δακρύβρεκτες ταινίες και σκληρά πορνό ως κινηματογράφος Αλκαζάρ, στα μεταπολεμικά χρόνια [...]

Τα προπολεμικά λαμπρά ξενοδοχεία που δέχονταν τους επιβάτες των τρένων και των εμπόρων της βαλκανικής ενδοχώρας, τώρα ζουν αποκλειστικά με ξεπεσμένους ταξιδιώτες, παράγοντες του ερωτικού κυκλώματος και αλλοδαπούς μετανάστες [...]. Το ξενοδοχείο Βιέννη [αναγέρθηκε] το 1925, πάνω στα θεμέλια του καμένου Μπουρμαλί τζαμιού και της παλιότερης βυζαντινής εκκλησίας της Αγίας Κυριακής [...]

Τα περισσότερα οικήματα πέριξ της πλατείας, λαϊκές αγορές, καφενεία και εμπορικά καταστήματα κατεδαφίστηκαν μετά την πυρκαγιά [Σημ: του 1918] και με το νέο πολεοδομικό σχέδιο χτίστηκαν δύο λαϊκά σινεμά, ένα ιταλικό σχολείο και μεταπολεμικά, άχαρες εργατικές πολυκατοικίες για μετανάστες. Την παλιά κτιριακή κλίμακα της περιοχής διατηρούν με τη σημερινή μιζέρια της τα ισόγεια καταστήματα ετοίμων ενδυμάτων στη

δυτική πλευρά της πλατείας, απ' όπου αρχίζει η οδός Μοναστηρίου.

Δίπλα στο σινεμά Πάνθεον στέκεται, χτισμένη το 1934 με κόκκινα τούβλα, έρημη η ιταλική βασιλική σχολή Alessandro Manzoni [...]. [όπου] λειτούργησε στρατοδικείο στον Εμφύλιο και στα χρόνια της χούντας στέγασε την Ασφάλεια [...]

Η περιοχή Κολόμβου, που πήρε το όνομά της από τον Ιταλό μάγιστρο των τεχνικών της σιδηροδρομικής γραμμής Τζιάκομο Κολόμπο, ο οποίος έστησε στην καμπή του αιώνα το πρώτο ευρωπαϊκό καμπαρέ στην περιοχή, δεν θυμίζει τίποτα από την ακμή των πρώτων δεκαετιών του αιώνα, με τα καφέ σαντάν, τα θέατρα, τα καμπαρέ και τα παλιά ξενοδοχεία. Ακόμη και το καφενείο Ιλύσια με τους μεγάλους καθρέφτες, προπολεμικό στέκι εμπόρων της επαρχίας και μουσικό κέντρο Γερμανών και δοσιλόγων στην Κατοχή, μετατράπηκε σε ουδέτερο κατάστημα με ηλεκτρονικά είδη [...]

Όταν πέσει η νύχτα, στο τμήμα της Εγνατίας απλώνεται το ερωτικό αλισβερίσι της πλατείας [Σημ: Όχι πια...] Φαντάροι με πολιτικά, εργάτες, ομοφυλόφιλοι, ναυτικοί, πόρνες και τραβεστί στήνονται στα πεζοδρόμια, ανεβοκατεβαίνουν στα μπορντέλα-ξενοδοχεία ή χάνονται εποχούμενοι σε μοτοσακό και Ι.Χ. στα δυτικά προάστια, σε τσαϊράδες και αλάνες, στη Σταυρούπολη, στη Νεάπολη, την Πολίχνη, τις παρυφές του Σείχ Σου και τα εγκαταλειμμένα στρατόπεδα [...]